

“چۈن خۇمان بناسىن؟”

ناساندنى كىتېب؛ “دىۋى تارىكى ھۇگرانى پووناكى”

قەرەنى قادرى - - - -

چۈن خۇمان بناسىن؟ چى بىكەين بۇ ئەۋەى بتوانىن بۇ ناۋ جىھانى دەرۋونى خۇمان بىگەرپىنەۋ؟” چى بىكەين باش و باشتىر بىن؟ ھەرۋەھا چۈن بتوانىن بەھىز بىن و ... دەيان باس، پرس و خالى گرىنگى تر لەو بواردە، كە نووسەر “دىۋى فۇرد” لە كىتېبى “دىۋى تارىكى ھۇگرانى پووناكى” (The Dark Side of the Light Chasers) زۇر ۋەستايانە باسيان لىۋە دەكات و ھەۋل دەدات و يارمەتىمان دەدات تا دىۋە شاراۋەكانى دەرۋونمان بىننن.

لە ناۋەرەستى كىتېبى “دىۋى تارىكى ھۇگرانى پووناكى” دا، پرستەيەك رووبەرۋوت دەبىتەۋە و زەينت داگىر دەكات: “ئىمە ۋاى بۇ دەچىن كە بەرانبەر دۇنيا توۋرەين و بۇ بەدبەھىننى ئاۋاتەكانمان دەمانەۋى جىھان بىگۈرىن، بەلام ئەۋە ئىمەين كە پىۋىستمان بە گۇرپانكارى و ۋەرچەرخانە.” رىك لىرەدا خاتوۋ “دىۋى فۇرد” فىرمان دەكات كە چۈن ئاۋرپىك لە خۇمان، دەرۋون و رابردوۋى خۇمان بەدبەھىنەۋە؛ ۋاتە فىرمان دەكات كە بەھىز بىن. ئەم پرستەيەى خاتوۋ دىۋى، منى بۇ بۇچۈنە گرىنگەكەى لىف نىكۇلايىفچ تۇلستوى (۱۸۲۸-۱۹۱۰) گەراندەۋە كە دەلىت: “ھەموۋ لە فكىرى ئەۋەدان كە مروڤ بىگۈرىن، بەلام بەداخەۋە ھىچ كەس لە فكىرى ئەۋەدا نىبە خۇى بىگۈرىت!” پرسى خاتوۋ “دىۋى فۇرد” ىش لەۋ كىتېبەدا رىك ئەۋەيە، كە چۈن خۇمان بىگۈرىن.

بۇ ئەۋەى خۇمان بناسىن، دەبى بۇ ناۋ ناخى خۇمان شۇر بىننەۋە و گشت لايەنەكانى دەرۋونمان بەخەبەر بىنن و لەگەلىاندا بدوۋىن؛ رىك لىرەدايە كە چەشنىك لە پەيوەندىگرتن لەگەل دەرۋون دىتە كايەۋە.

خاتوۋ “دىۋى فۇرد” لە كىتېبەكەيدا ھەۋل دەدات خوينەر لەگەل نىۋەى تارىكى خۇى كە بە سىبەر ناۋى دەبات، ئاشت بىتتەۋە و، قىۋولې بىكات، چۈنكە ئەۋ لايەنەيش “سىبەر” (لاۋازىيەكان و خراپىيەكان) بەشكىن لە ژيانى تاك. ھەرۋەھا دەلىت: “چۈن دەتوانرى بەبى ناسىنى خراپەكە، باشەكە دەسنىشان بىكەين، يان بەبى ئاشنايەتى لەگەل نەفرەت و بىزارى، عىشق ھەستى پى بىكرى و، يان بەبى ھەستىكرىن بە ترس، ئازايەتى بناسىن؟”

خاتوۋ “دىۋى فۇرد”، ئاۋا پىناسەى “سىبەر” دەكات؛ “سىبەر روخسارى جۇراجۇرى ھەيە: ترسنۇك، تەماح، توۋرەۋتوندى، رىقەلگر، پىس، خۇپەسند، فىلباز، تەمبەل، دەسەلاتخواز، دوژمنكار، ناشرىن، لىنەۋەشاۋە، بىبەھا، عىبىگر، وردىبن ...” شك لەۋەدا نىبە كە دەكرىت ئەم لىستە درىژتر بىكرىتەۋە و شتى ترىشى ۋەسەر خەين؛ دوۋروۋى، درۇزنى، ھزرى گەندەل، لوۋتەرز، كەللەرەق، چەقبەستوۋى، تۇلەتەستىن، دلناسكى، تۇران و ...!

ناسىنى خۇمان بۇ ئەۋەيشە كە بتوانىن باشتىر ژيانى خۇمان بەرپوۋەبەرىن؛ ۋاتە بتوانىن بە شىۋەبەكى باش سەركردايەتى ھەست و ھزرى خۇمان بىكەين تا “تاك” يىكى باشمان لى دوست بىت و رەفتارى خۇمان بە

شیوهیهکی دروست میقات بکهین، که له ئاکامی ئهوهیشدا ژیان رپک دهخریت.

ههروهها خاتوو “دیپی فۆرد” پیمان دهلیت که چون ئهه لایهنه خراپ و لاوازانهی خۆمان که له دهروونماندا خۆیان هشار داوه، قبولیان بکهین و به شیوهیهکی عهقلانی سههرکدایهتی دهروونی خۆمان بکهین و، لانی کهم له دست بهشیک له شهپۆلی کهفوکۆل و گرژیی دهروونی رزگارمان بیت و بگهینه لیواری ئارامی و بههیزی!

گهشه و پهروهدهکردنی تاکهکهسی، بنهمای کاری خاتوو “دیپی فۆرد” ه که لهم کتیبهدا به باشی و روونی خۆی دهر دهخات، جا بۆ ئهوهی بگهین بهه گهشه و پهروهدهیه (تاکي بههیز و کراوه)، “دهبی بهلین بدهین، که سهردانیکی قوولی دهروونی خۆمان بکهین، وهردی بدهینهوه و بهلین بدهین، که بهلینیشمان دا، دهبی جیبهجیبی بکهین؛ ئهمهیه سهرهتای ئالوگۆر.” یان دهلیت: “دهزانم که بۆ زۆربهی ئیمه قبولکردنی ئهم چهکه زهمهته، چونکه فیریان کردوین که هیچ کاتیک بابته نیگهتیهفکان لهبارهی خۆمانهوه نهدرکینین.” بۆیه دهلیت: “با رپکه بدهین جیهانی دهروونمان خۆی دهربخات.” رپک لهبهه ئهوه خاتوو “دیپی فۆرد” دهلیت: “ههلهکردن، بهشیکه له مروقبوون.”

بهلی، ههله بهشیکه له ژیانی مروف. “بینجامین فرانکلین” (۱۷۰۶-۱۷۹۰) دهلیت: “مروف، کانگای ههله و لهبیرچوونهوهیه.” ژیانی بی ههله، بوونی نییه. ئهوانهی پیمان وایه که ههله ناکهن، بی شک له دهروههی جغزی ژیاندا دهخولینهوه و تهناهت دهوری کۆسپیش له کۆمهلهگهده دهگپرن و نابنه سهراچاوه و داهینهری شتی نوئی. ههر لهو بارهیهوه “ئهلبیرت ئهیشتاين” (۱۸۷۹-۱۹۵۵) دهلیت: “ئهگه کهسیک ههست بهوه بکات که ههرگیز له ژیاندا ههلهی نهکردوه، ئهوه بهه مانایهیه که هیچ کاتیک له ژیاندا به دواي شتیکی نویدا نهگهراوه.”

کاتیک باس له چهمی ئهزموون، پیداچوونهوه، بهخۆداچوونهوه، چاکسازی، پاکسازی و پهخنه دهکریت، رپک ئاماژه بهوه دهکات، که زهمان گۆراوه و پیوههکانی دوینی بۆ ئهمرو و لامدهر نین. ئهگه له ژیانی مروفدا ههله نهبا، بی شک ئهزموون، پیداچوونهوه و بهخۆداچوونهوه مانایان نهدهبوو. لهبهه ئهوه هیچ حزب، کهسایهتی، سههرکرده و سیاسهتوانیک ناتوانیت خۆی له دهروههی جغزی ههلهدا ببینیتهوه، چونکه ههله بهشیکه له ژیانی ئهوانیش.

بهلام له پال دیتنی خاله لاوازهکان، “دیپی فۆرد” باس له دیوی دیکهی “تاک” یش دهکات و ئاماژه بهوه دهکات: “تهک تهنیا ئیشکالییهتی نییه که شتی باش لهبارهی خۆمانهوه بلین، بهلکوو ئهم کاره زهرووریشه! ئیمه دهبی تواناکان و دیارییهکانمان بناسین. ئیمه دهبی فیڕ بین که بهها بۆ کارامهیییهکانی خۆمان قایل بین و ریزیان لی بگرین.”

بۆ گهراوهوه بۆ ناو ناخی خۆمان، دهبی بویر بین و بهسهه ترسدا زال بین کاتیک ئامانجمان ئهوه بیت، که ئهژدیهی دهروونمان بهخه بهر بینیان یان ئهوهتا ناخمان بکلیین. “دیپی فۆرد” دهلیت: “ئهگه ترس بهسهرتاندا زال، دهبی بگهڕینهوه بۆ ناخی خۆتان و بویرتان بدۆزنهوه.”

بۆیه دهلیت: “بۆ گۆرینی تیروانیمان، دهبی سات به سات به دواي رابردووماندا بگهڕین تاکوو لیكدانهوهیهکی وزه بهخش وهربگرین که یارمهتیمان بدات بهرپرسیارهتی بگرینه ئهستۆ.” هونهر و وردی

خاتوو “دیی” له وهدایه که پیمان نالیټ به پاردووو بژین، به لکوو به ریگهی “لیکدانه وهیه کی ئەقلانیی دەر وون و پرفتارمان” بو ئیستا و داهاتوو بژین و پلانمان بویان هه بیټ، که ئەمهیشیان هه ر بو گه شه و په روه رده کردنی تاک ده گه ریټته وه.

به ر له وهی دهوروبه رمان بگورین، پیویسته هه ر له سه ره تادا له خو مانه وه ده ست پی بکهین و ده ستیک به هه ناو و میشکماندا بیټین. ناکریټ داوای ئالوگور له و جیهانه ناریکه دا بکهین، به لام پلانمان بو ئالوگوری هزریی خو مان نه بیټ!؟

کتیپی “دیوی تاریکی هۆگرانی پرووناکی”، ۲۳۲ لاپه رهیه و کاکه “ته حسین ته ها” یش به وردی و کوردییه کی په وان کورداندوویه تی و، خوینه ر به دوا ی خویدا راده کیشیټ.